

TÖRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi iroda: Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

Tartalom: Egy felségsértésipör történetéhez. (III. közlemény.) Közli K. Papp Miklós. — Okmányok és levelek az 1613-ik év történetéhez. (VI. közlemény.) Közli Szilágyi Sándor. — A bécsi titkoslevéltár okleveleiből. (XV. közlemény.) — Kazinczy Ferencz eredeti leveleiből. (I. közlemény.) Közli K. Papp Miklós. — Tárca: Egy uti napló. (II. közlemény.) Közli K. Papp Miklós.

sangvineorum nomine humillime prostratus per Deum et Austriacam Clementiam Vestram oro ac obtestor Sacratissimam Majestatem, dignetur pristinae eosdem reddere libertati, atque legali consolatione tanquam innocentes quantocyus Clementissime beare; hoc finé nomine eorundem supplicem de genu libellum porrigo.

Exhibitum hunc supplicem libellum, toties ac necessum erat vicibus descriptum, apud Aulæ ministros distribui, ubique rursus incaptivatorum libertatem ac consolationem ingeminando.

Haec subsecuta est Aulæ ministrorum conferentia, ibidem, ut Deputata Commissio institueretur, coram qua hi captivati censurae subjicerentur, determinatum est; ordinatur proinde Commissio sub Praesidio Excellentissimum Gubernatoris Joannis Comitis ab Haller, cui adjunguntur a parte Provinciae Dominus B. Sigismundus Bánffy Religionis Reformatae, Dominus Simeon Bauzner Inclitae nationis Saxonicae Comes ac Consiliarius Gubernialis, Confessionis Augustanae Sigismundus Kun Prothonotarius, Alexius Orbán, Supremus Judex Regius Sedis Aranyas; Michael Kereszturi, Supremus Judex Regius Sedis Maros, Emericus Csulai Tabulae Regis Judicariae Assessor; a parte vero militiae Illustrissimus Comes Generalis vigiliarum Praefectus a Csernyini, Inclitae Legionis Harachianae Colonellus Dominus de Formentini, Inclitae Legionis Fierstenbusch V. Colonellus Dominus de Harsch, Generalisque Auditor Dominus de Thorresten, omnes hi Catholicae religionis.

EGY FELSÉGSÉRTÉSI PÖR TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: K. Papp Miklós.

(Folytatás.)

acratissimae Suae Majestati humillime de genu porrigendum, quem antequam Sacratissimae Majestati exhiberem, Excellentissimo Transylvanico Cancellario communicavi, approbatoque per omnes partes, 17-a Julij A. C. in personali audentia Suae Majestati porrexi, praemissa primum hac compendiosa peroratione:

Augustissime Imperator, Princeps-Haereditarie Domine Domine etc.

Ad pedum Vestrae Majestatis Sacratissimae pulveres pro incaptivatorum in supplici libello specificatorum liberatione eorundem uxorum, liberorum, fratrum ac con-

Posteaquam vero hanc denominationem rescire mihi datum esset, illico Excellentissimum Cancellarium Transylvanicum adii, eundemque, ut aequali numero ex utraque religione ordinarentur Deputati, rogare non destiti. Effeci tamen nihil, id praesertim reponendo, quod factam semel Aulae ministrorum determinationem immutare non possit, alioquin nullam hic subversari religionem, identidem ingeminando.

Tandem igitur superatis quae circa Commissionem quoquomodo oriebantur difficultatibus, eadem 1-ma scilicet 8-bris Medie, quo et incaptivati ex variis detentionum locis translati, et ipsa Commissionis membra confluerant, suam coepit sessionem, hic me omnem impendisse operam fateor, ut in accusationis puncta penetrarem, imo etiam in Transylvania nonnullos literis monui, iisdem invigilarent, mihi que nota redderent, quae tamen illa fuerint et qualia, in hunc usque diem me latent, ex ista praesertim ratione, quod sub amissione vitae, honoris honorumque, ne incaptivati publicarent, severe prohibitum illis esset, sperabam quidem, fors nec sine fundamento ex punctis accusationum in authorem delationis conjicere potuisse, quem nisi mutata rerum facie vix alioquin detecturi sumus.

Usque ad finem Commissionis cum me tam apud Excellentissimum Transylvanicae Cancellarium saepissime, quam apud alios Aulae Ministros, prout necessitas secum ferebat, insinuassem, ut in affectus vel nobis propensos, vel nobis minus faventes incidere, ita etiam diversos negotii eventus conjectabam; erant multi, qui has subtilitates vel non penetrabant, vel quia cum ipsis communicatae non erant, penetrare volebant, candide nihilominus et sentiebant et dolorem testabantur.

Alii praesertim illi, quorum manibus et consiliis negotium versabatur, callide id, etiam quod sentiebant, simulabant. Medius igitur ego spem inter et metum eventum Commissionis praestolabar, donec tandem Excellentissimi Domini Comitum Adami de Bethlem, Illustrissimi Domini B. Sigismundi Bánffy de Losoncz, ut et Illustrissimi Domini B. Josephi Naláczi Supremorum Eccle-

siarum curatorum literis admoptus, quae ita sonant:

Mint kedves atyánkfianak szolgálunk és Istentől minden jókat kívánunk kegyelmednek!

Már Isten jó voltából vége szakadván az ő Felsége által az arestált atyánkfiai dolgokból kegyelmesen rendeltetett examennek, reméljük az arról való munkának a következő postán felmenetelét, melyhez képest szükségesnek itéltük azon matériának minél hamarabb lehető decisiojáért, azoknak a méltóságos Ministereknek, kiknek kegyelmed felmenetelekor is irtunk volt, ujonnan írunk, és levelünket kegyelmed kezében patenter küldvén, azoknak in forma becsinálásokat és megadattatásokat kegyelmednek recommendálnunk, a M. Cancellarius ő Excellentiájának szóló levelünkkel egyben.

Küldjük ez uttal Tarczali uramnak accludálva Felséges urunkhoz de vacantiis et actis praeteritorum proxime Comitiorum aláztos memorialisunkat, melyet ő kegyelmed fog communicálni kegyelmeddel azon matériába, a méltóságos Ministerekhez való leveleink is rövid időn felmennek, most hogy nagyra ne nevedjék a cooperta, azért nem küldöttük fel.

Caeterum már ezután lévén munkája kegyelmednek mind a szegény árestatusok szabadulásokban és lehető consolatiojokban való szives szorgalmatoskodást, mind pedig egyéb statusunkat illető publicumokban való fáradozást bizzuk kegyelmed keresztényi szent vallásához tartozó s igaz atyafiúi kötelességére, megnyugodt elmével lévén, hogy valaholott és valamiben javát munkálódhatja, teljes igyekezettel maga abbéli szoros kötelességének megfelelni és religiónknak ő Felsége szentséges diplomája szerint lehető consoláltatását allaborálni nem mulatja el. Mely végre küldöttünk ex publico kegyelmed tovább való fennmaradására pro subsistentia száz aranyakat, melyeket az ur fő strásamester Alvinczi Mihály uram nem sokára kezébe fog juttatni kegyelmednek. Ajánljuk ezzel a szent Isten oltalmában kegyelmed életét, ki is tege előmenetelessé kegyelmed munkáját, és azt haszonnal maga hazánk örömére szentelje meg, kegyelmedet pedig annak idejében

engedje meglátnunk kívánt jó egészségben, a kik vagyunk

Méltóságos gróf uramnak
22-a 8-br 1738.

atyánkfiai, jóakaró kész szolgálói

Gr. BETHLEN ÁDÁM m. p.

B. BÁNFFI SIGMOND m. p.

B. NALÁCZI JÓZSEF m. p.

P. S. A polyáni rabok iránt nem ré-
giben decretum érkezett méltóságos Püspök
ő Excellentiájának, continentiáját még eddig
ki nem tanulhatók, kegyelmed agens uramék-
kal ne sajnálja rajta lenni, és méltóságos Can-
cellarius ő Excellentiájától copiáját kiszerezni,
azok ugyan ennekelőtte jó idővel elszaba-
dultak volt, a mint értettük, de ki bocsátotta
el őket, nem tudjuk.

eandem circa finem Octobris terminatam
intelligerem.

Finita proinde commissione, acta equi-
dem moram aliquam adhuc pati debebant,
an culpa alicujus negligentiae, vel quod ita
rerum dispositiones ferebant, affirmare, non
ausim; id certum tamen est, nonnisi circa
initia Novembris Excelsae Aulae, Consilio bel-
lico primum, interpositis tandem circiter 12
diebus etiam Inclytae Transylvanicae Can-
cellariae transmissa esse. Nunciabatur in-
terea ex Transylvania per literas incaptiva-
tos ad priora detentionis loca usque ad fi-
nalem causae decisionem rursus referendos
esse, id, ut quoquomodo impedirem, om-
nem intendi movere lapidem, quo fine Ex-
celso Consilio bellico institi, sequentem in
modum:

Excelsum Consilium Imperiale Aulico
Bellicum! Domini Domini Gratosius Colen-
dissimi!

Inchoata est Commissio ab Augustissimo
dementer demandata pro examinatione Mag-
natum et Praenobilium in Transylvania, qui
ante aliquot menses ad mandatum Excelsi
Consilii bellici arestati et cum distinctione
noti sunt, ab eademque Commissione convo-
cati (prouti semper firmiter credidi) per ex-
amen factum, ingenuaque responsa excusati
sunt, quia vero jam ulterior resolutio depen-
det a benignitate Sacratissimae Suae Maje-
statis ideo suplico submitte, ne interea huc

atque illuc trahantur, sed ut in loco quo
sunt manere, aut eisdem in propinquioribus
civitibus, utpote urbe Bistriciensi, aut
Segesvariensi locis adhuc salubribus oraculum
supremum expectare liceat. Quia Corona longe
nimis distat, et victualia ex remotis bonis
ad quindecim et sedecim milliaria administrare
miseris subditis arduum nimis est. Jam aliunde
multas expensas fecerunt, multa passi sunt,
multa damna per neglectam oeconomiam
dietim pati debent, et adhuc ulterius debere
pati poena ipsis nimis gravis sentitur.

Expecto itaque gratiosam et ocyorem
Excelsi Consilii bellici resolutionem usque
dum loco moverentur, et simul memet in
gratiam recomendo.

Excelsi Consilii Aulae bellici

humillimus et obligatissimus
servus

Comes EMERICUS de BETHLEN,
Sacratissimae Suae Majestatis Su-
premus vigiliarum Praefectus, prae-
dictorum, eorundemque uxorum,
liberorum et consanguineorum
nominibus

quod etiam obtinui.

(Folytatása következik.)

OKMÁNYOK ÉS LEVELEK az 1613-ik év történetéhez.

Közli: Szilágyi Sándor.

1613. nov. 30.)

XXVII.

Magnifice domine, Amice et affinis no-
bis observandissime. Salutem *stb.*

Az kegyelmed levelét minekünk meg-
adák, melyben mit irjon kegyelmed, megér-
tettük. Husztnak az mi kegyelmes urunk és
királyunk császár ő fölsége számára tar-
tása felől ezelőtt egynehány nappal irtunk
Jósa deáknak s az levelet kegyelmednek kül-
döttük, reméljük, hogy eddig kegyelmedhez
jutottak vele; sőt nemcsak Jósa deáknak s
az nagybányaiaknak, de azután az kővári ka-
pitánnak is irtunk, az melyről ugyanakkor

kegyelmedet is bizonyítottuk; adná isten, vihetnénk véghez ezekről való igyekezetünköt; de mi Huszt és Kővár felől igen reméltelenek vagyunk, hogy császár urunk ő fölsége számára tartanak; minthogy immár Várad az új vajdához hajlott; sőt úgy értjük, hogy mindazoknak, kik az szegény fejedelmeknek halálában és Váradnak megadásában részesek, Betlehm (sic) Gábor sok ajándékokot adott, kinek jószágot, kinek egyebet; ez így lévén, féltő, hogy ezeket is el ne hitessék; kegyelmed mindazáltal fáradjon, talám adja isten, hogy irásunk nem lesz haszontalan. Továbbá írta vala kegyelmed, hogy az új vajda császár urunk ő fölségéhez követeket bocsátott volna, és hogy ugyanazok hozzánk is jönnének; mi azolta, noha felölök tudakoztunk, de jövetelekről semmit nem érthetünk; hogy azért bizonyosak lehessünk felölök, kegyelmedet kérjük, jelentse meg kegyelmed, ha eljöttek-e már s mikor és most hol vannak, avagy elmentek-e, hogy értvén, tudhassuk magunkot hozzá alkalmaztatni. Kegyelmed egyéb dolgokról is, ha mi hírei vannak vagy lesznek, adja értésünkre kegyelmed, kedvesen vesszük kegyelmedtől. Isten éltesse *stb.* Datum in Arce nostra Bicse Ultima Novembris Anno 1613.

Dominationis Vestrae Magnificae

Servitor amicus et Affinis benevolentissimus

Comes GEORGIUS THURzó mp.

Külczim: Magnifico domino Andreae Dóczy de Nagy-Lucse *stb.* Szatthmár. Cito, citissime.

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban.)

1613. decz. 2.

XXVIII.

Spectabilis ac Magnifice domine, frater observandissime; salutem *stb.*

Az kegyelmed levelét megadák én nekem, melyből megértettem, hogy Nyáry István uram kegyelmed mellé érkezett volna, de Ibráni hol maradozna, nem tudná és Homonnay uram hada is hol búdosnék, nem értené.

Én Daróczy urammal erősen megparancsoltuk együtt az Homonnai hadának, hogy

ha ő fölsége szolgálatjára kötelesek, az mint Homonnay hirdeti, hogy ő fölsége szolgálatjára tartja őket, kegyelmed mellé siessenek és kegyelmedtől hallgatván szolgáljanak, hol nem, menjenek urukhoz és az szegénységet ne pusztítsák; hol csavarogjanak és az nyavalyás községen éljenek, nem tudhatjuk. Ibráni hol mulatozzon, nem érthetjük; ha ezt cselekeszik, rövid nap kitelik zsoldjok, mert ő fölsége az szolgálatra és nem az kóborlásra fogadtatá őket. Az mi Príni Gábor és Matusnay lovasinak fizetését illeti, mivelhogy ilyen igen szorgalmaztatták és biztattak volt őket, akarván, hogy az ő fölsége szolgálatjában s mind úrfiak s mind főrendek legyenek foglalatosok, im megküldtük az pénzt nekik, úgymint f. 900 és egynehányat, innen peniglen az eperjesi postamester kezéhez iktattuk, hogy bizonyos embertől Kassára küldje és onnan kegyelmed kezéhez vigyék; irtam kegyelmednek fölöle. Ha annakokáért kegyelmed kezében vitetett az pénz, kegyelmed adja értésünkre, és az minemű reversalist adott Nyári uram, olyant vegyen tőlök; viszontag hasonló instructiót, az mineműt én Nyári uramnak adtam, adjon kegyelmed nekik és fenytékben tartsa, elegendő quietantiát vévén tőlök. Az mi az 50 gyalognak hópénzét nézi, én, valami én nálam volt, már mind kiosztottam; mindazonáltal az kamarának megirtam, hogy szerét tegyék és megrendeljék. Ha az Príni és Matusnay lovasi nem érkeznek vala, kegyelmeűnek örömet kedveskedtem volna; de minthogy biztattak volt őket, nekik kellett adnom. Hogy kegyelmed Huszt, Kővár és Ecsed dolgában törekedik, igen jól cselekeszi; de az minemű választot adnak és temporizálnak, kicsin reménységem lehet felölök. Én is Várad dolgában szünetlen munkálkodom, de szintén hasonló választtal tápláltatom és csak halogatással támogattatom. Ő fölségének eléggé értésére adtam, micsoda karban legyen állapotjok; ha pénzünk volna béven és oszthatnánk pénzt közikben, talán efficiálhatnánk valamit; de az erdélyiek az sok adományyal ígérettel praeveniálnak bennünket; kegyelmed mégis ne szánja fáradtságát és mu(n)káját; én is szorgalmasan laborálnom meg nem szűnöm; talám az isten jóra fordítja. Hireim,

kiket kegyelmednek értésére adjak, nincsenek; ezekről kívántaték kegyelmednek irnom. Éltesse Isten kegyelmedet jó egészségben sokáig. Datum ex curia nostra Hercnecht. 2. Decembris Anno MDCXIII.

Spectabilis ac Magnificae Dominationis Vestrae

Frater et Servitor addictissimus
COMES SIGISMUNDUS FORGÁCS mp.

Alább Forgács kezével: Az németek felől irtam volt ő fölségének, hogy üdönnap előtt ne bocsássa alá, hanem Zólyom és Korpona táján teljenek, onnan, ha kellettnek, hamar alájöhetnek; ő fölsége azt írja, hogy az szerént cselekeszik, nem akarván azzal is az országbelieket terhelni. Bizony ő fölsége nagy atyáiképen cselekeszik az magyar nemzettel, de még sem tudjuk soha jó néven venni.

Külczim: Spectabili ac Magnifico domino Andreae Dóczy de Nagy-Lucse stb. Zاتمár.

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban.)

1613. decz. 3.

XXIX.

Spectabilis ac Magnifice domine et Frater observandissime.

Salutem stb. Az kegyelmed levelét meghozá énnem Csomaközi Péter uram, kiből megértettem, hogy mégis Csomaközi András uram, az öcscse, dolgában törekednék, kérévén azon engemet, hogy interponálván magamat Bornemisza Jánossal és Lónyay uramékkal megbékéltetnénk. Az mi annakokáért ez dolgot illeti, az kegyelmed írására és ő kegyelmének is Csomaközy Péter uramnak törekedésére örömet mindent cselekeszem; irtam mindjárt Lónyay András uramnak ő kegyelmének mellette, és ha isten beviszen Kassára, ő kegyelmeket, Lónyay uramékat behivatom s azon leszek, hogy minden jóra vihessen őket; nagy szívem szerint töreközök ez dologban, valamire vihetem őket, azon leszek. Szóval is izentem kegyelmednek ugyan Csomaközy Péter uramtól, kegyelmedet kérem ő kegyelmének meghiggye szavát; ha mi hiri lesznek kegyelmednek, adja értésemre.

Éltesse isten kegyelmedet jó egészségben. Datum ex Castro nostro Hercnecht die 3. Decembris 1613.

Spectabilis ac Magnificae Dominationis Vestrae

Servitor et Frater addictissimus
COMES SIGISMUNDUS FORGÁCS de Gimes.

Külczim: Spectabili ac Magnifico domino Andreae Dóczy de Nagy-Lucse stb. Zاتمár.

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban.)

1613. decz. 5.

XXX.

Generose Domine et Affinis observandissime. Servitorum stb.

Kivánok istentől kegyelmednek stb.

Immár kegyelmednek szóló levelemmel elbocsátottam vala egy szolgálmat, hogy juta az kegyelmed levele, melyben mit írjon mégis kegyelmed, megértettem. Az mint megirtam kegyelmednek, az erdélyi követeket elbocsátottam; reménlem, hogy ismét visszatérnek, de nem itélem, hogy kedvek szerint legyen, holott mostan az fejedelemasszony személye szerint itt ez helyben lévén, nincsen abban módom, hogy hirtelenkedhessem és se egy felé, se más felé magamat kötelezhessen. Mindazáltal az szent koronától ez helyet el nem szakasztom, csakhogy ismerhessem jó módját, kiből immár az ur ő nagysága megnyughatik és kegyelmed is ebben securus lehet. Kegyelmed penig az urnak ő nagyságának szeretettel való szolgálatomat ajánlja, ő nagyságának kedvesen akarok szolgálni. Tartsa meg az uristen és éltesse kegyelmedet stb. Datum in Arce Kővár die 5. Decembris Anno 1613.

Generosae Dominationis Vestrae

Servitor et Affinis paratissimus
JOANNES SZILÁGYI.

Külczim: Generoso Domino Gabrieli Perneszi de Osztopán Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Arcis Zathmariensis Vice Capitaneo. stb.

(Egykoru másolata a m. kir. kam. levéltárban.)

1613. decz. 8.

XXXI.

Spectabilis ac Magnifice domine et frater observandissime. *stb.*

Az kegyelmed levelét, kit 4. Decembris irt, 7. hozák meg; az mi az Homonnay daldát illeti, arról immár eleget irtam kegyelmednek és csak az kegyelmetek részire Ballassát várom.

Az mi az németek dolgát illeti, azt is megirtam kegyelmednek, hogy ez télen el nem jönnek; minthogy Nigron kikerkezett és felment ő fölségéhez, tudom, sok dolgok megváltoznak.

Az huszti kapitán, hogy meggondolván magát, követeket kíván, igen jól vagy; adja isten, kegyelmed vehesse kezéhez az ő fölsége hívségére; ahhoz képest talám az kővári kapitán is meggondolja magát és az is az igaz (utra) tér. Hogy Bethlen Gábor azt hirdeti, hogy én irtam. hogy megszűnjék ez házak megvételestől, akarom, hogy eliheti felőlem kegyelmetek annál securiusban eljár dolgába. Az kamorás uraim uraim dolgát mi illeti, nak ő fölsége eléggé parancsolja, hogy efféle dolog mindent praestáljanak, de ők csak azt mondják, nincsen semmiben módjok, mert ő nekik semmi pénzek nincsen, nem is rendelt ő fölsége, hanemha ezután ha léssen, örömet adnak.

Az Nagy-Bánya dolgában kegyelmed úgy procedáljon, hogy az bírót negyedmagával tanácsbeliakkal hívassa fel és azokat megesküdtetvén az ő fölsége hívségére in meliori forma vegyen reversalist tőlök, hogy az többit is hasonlóképen megesküdtetik és vársúl reversalist adnak, hogy az ő fölsége hívségétől és az országtól el nem szakadnak; ennek csak szép csendességgel kell meglenni minden pufogás nélkül.

Az mi az török szándékát illeti Kassára, az mi ő rajta állana benne, Bécsset is megvenné örömet, de csak maradhasson ő meg Budába, elfelejtetik Kassát vele.

Szebent hogy meg nem adták az szaszoknak, higye meg kegyelmed, hogy török practica és az töröknek akar azzal kedveskedni Betlen.

Az Várad dolga legnagyobb; azok az biharvármegyeiek igen törökös gonosz emberek, Betlen Gáborral igen contentusok. Ide küldtek volt követet hozzám, panaszolkodván az Török István hadára; megírák nekik, hogy azok vesztegséggel lesznek, csak ők is ne háborgassák őket; mindazonáltal adtak valami reménséget, csakhogy mód nélkül nem lehet, ők is alkalmatosságot várnak. Ő fölsége, az mint nekem ir, hirtelen okot nem akar adni az töröknek az frigy felbontására, hanem módját látván az dolognak.

Kassán halogatnak vala és ugy jönnek ide Herknechtre; most csendességben lévén, Isten segítségével kardinál uramot és asszonyom-anyámot ide várom az ünnepekre. Éltesse isten kegyelmedet jó egészségbe. Datum Herknecht 8. Decembris Anno 1613.

Spectabilis Magnificae Dominationis Vestrae

Servitor et frater addictissimus
Comes SIGISMUNDUS Forgács mp.

Alább: Desófi Ferencz uram oda megyen Kővárra az asszonylőz; én is eleibe adám mihöz tartsa ő kegyelme magát, és hogy mi szónkkal is mindent igírjen; palatinus uram is irt mellette, talám megszállja isten szivét az kapitánnak és ide hajol.

Külczim: Spectabili ac Magnifico domino Andreae Dóczy de Nagy-Lucse *stb.*

(A levél Forgács Zsigmond írása.)
(Eredetije a m. k. kam. levéltárban.)

A BÉCSI TITKOS LEVÉLTÁR OKLEVELEIBŐL.

XXVIII.

János Zsigmond követének Báthori Istvánnak válasza az általa I. Ferdinánd királyhoz benyújtott egyezkedési feltételekre julius 18-dikán kelt királyi válaszra. Kelt Bécsben 1563. julius 20-án.

Sacra Regja maiestas, contenta quidem articulorum resolutionalium, sacrae caesareae maiestatis, quorum copiam sacratissima maiestas vestra hesterno die vice secunda cle-

menter mihi transmittere dignata est, accepi. Et quamvis serenissimus princeps dominus meus clementissimus deliberatam mentem suam sacratissimis caesareae ac Regiae maiestabibus vestris syncere aperuerit, filialemque eius obsequentiam in gratiam sacratissimae caesareae maiestatis adeo candide dedicauerit, quod votis sacratissimae caesareae maiestatis, etiam cum summa suae dignitatis iactura, per omnia parere decreuerit, verum tamen fiducia dicti ipsius domini mei clementissimi, in sua sacratissima caesarea maiestate caesarea (*igy*) locata longe maior, quam sacratissimae eius caesareae maiestatis in illum pietas, esse deprehenditur, cum pro tanta eius mansuetudine atque obsequio, non solum quod connubium olim per gratiam suae sacratissimae maiestatis sibi oblatum denegatur, verum etiam tantum abest, ut pro sua postulatione aliquid ditionis sibi concederetur, imo ut totum Imperium suum, in Regno Hungariae habitum, una cum ijs etiam bonis, quae arte et opera Melchioris Balassae alienata sunt, sacratissima sua caesarea maiestas omnino sibi adempta esse uelit.

Considerare dignetur sacratissima caesarea maiestas, prouincia illa Transsylvaniae, in faucibus Vicinorum hostium undique posita, quam magna vi sumptuum teneri possit, nimirum, quid Imperator Turcarum pro tributo, ac Bassis quoque et alijs, quid item militibus stipendiarijs, necessitate illius loci requirente, continue intertenere debendum, ac deinde Aulicis, et quid tandem in sui ipsius vsum, quotannis, domino meo clementissimo pendendum sit, ita quod prouinciuncula illa Transsylvaniae in perferendo onere tantae solutionis sine extraneorum adminiculo prorsus insufficiens esset.

Ad haec uero, quod ad resignationem suae ditionis, quae modo praee manibus suis in Hungaria habetur, attinet, dignetur item sua sacratissima caesarea maiestas benigne et diligenter perpendere, ea quippe resignatio, sine maxima huius afflictissimi Hungariae Regni ruina, qui fieri posset, visae enim ea resignationis voluntate, quid vicini nostri, quorum oculi horis continuis in nos actusque nostros sunt intenti, arbitrarentur, quidue orta inde suspicione etiam de reliquis ditio-

nibus agerent, quae excusatio fortasse nonnullis friuola esse iudicatur, ijs tamen, qui in medio periculorum inter spem et metum sunt locati, dignissima esse non ambigitur.

Sacratissima itaque caesarea maiestas, quae dei optimi maximi benignitate est omnium Christianorum principum caput, plurimorumque regnorum atque prouinciarum Imperator, Rex, et princeps dignissimus locupletissimusque, dignetur speciali fiduciae dicti domini mei clementissimi in ea locata benigne correspondere, eique, quem iam in suum filium clementer suscipere dignata est, beatius dare, quam id quod habet, ab eo auferre, nec grauetur sacratissima sua caesarea maiestas totam illam terram in articulis proximioribus aperte denotatam domino meo clementissimo benigne conferre, ut filius obsequentissimus ex benignitate largaque manu pietissimi parentis habeat, quod petit, quo fit, ut nec Regnum scindatur, neque iniuria aliqua (quod Deus prohibeat.) suae sacratissimae maiestati caesareae aut suae maiestatis serenissimis liberis inde inferatur, quin imo regnum ipsum, una cum totis uiribus sui obsequentissimi filij, domini mei clementissimi, in suae caesareae maiestatis gratiam atque etiam serenissimorum suorum liberorum perpetuam quietem laudemque sempiternam complectitur, et casu aliquando ita ferente, uix sua sacratissima caesarea maiestas ingenti suarum pecuniarum summa id efficere possit, quod per obsequium eiusdem domini mei clementissimi poterit.

Et quantum ad titulum suum attinet, nil tacite dominus meus clementissimus sibi ipsi uendicare uult, cum omnia per sacratissimae eius caesareae maiestatis clementiam honeste sibi impetratum esse uelit, si itaque per clementiam et dignitatem sacratissimae suae caesareae maiestatis fieri possit, dignetur clementer admittere, ut hoc subscripto titulo uti possit.

Ioannes, serenissimi Joannis Regis Hungariae, Dalmatie, Croatiae etc. filius, dei gratia, princeps partium Regni Hungariae et Transsylvaniae etc.

His transactis fortasse alijs articuli con-

ditionum facilius transigi possunt. Viennae 20. die mensis Julij anno dominj 1563.

Sacratissimae maiestatis vestrae

humillis seruitor

STEPHANUS BATHORY.

(Egykoru másolata a bécsi cs. titkos levéltárban.)

XXIX.

I. Ferdinánd király parancsa az esztergomi érsekhez, hogy a János Zsigmond követé Báthori István által jul. 20-án hozzá benyújtott válasza felett a Pozsonyban és környékén tartozkodó magyar kir. tanácsosokkal tartott értekezletet s véleményöket terjeszse fel hozzá. Kelt Bécsben 1563. július 25-dikén.

Archiepiscopo Strigoniensi.

Detur ei titulus Locumtenentis.

Ferdinandus etc. Reuerendissime in Christo pater, deuote fidelis ac sincere nobis dilecte, cum super proxima deliberatione et opinione deuotionis vestrae aliorumque fidelium consiliariorum nostrorum Hungarorum, qui tum presentes hic erant, nostraque ulteriore declaratione ad presentem rerum ac temporum statum accommodata iussu nostro confectum et oratorj filij Regis quondam Joannis hic existenti exhibitum fuisset scriptum tenore adiuncti exempli litera A notati, ipse iam nobis desuper respondit in hanc sententiam, quam deuotio vestra percipiet ex adiecta copia B. signata, quoniam autem nequaquam committendum censuimus, ut quicquam ulterius desuper replicaremus, non auditis neque consultis deuotione vestra alijsque fidelibus nostris Consiliarijs Hungaris, a deuotione vestra benigne postulamus, ut vocatis ad se. potioribus Consiliarijs nostris Hungaris, qui sunt vel isthic Posenij, vel in locis vicinis, ut puta Jauriensi, Nitriensi, vel alijs, diligenter deliberet ac consultet, quid modo possit aut debeat dicto Oratori responderi, ac domino eius extra Transsiluaniam siue per viam permutationis vel alia ratione relinquere, publicae namque pacis et quietis causa, quam in hoc negocio magis quam proprium commodum nostrum specta-

mus, arbitramur fieri non posse, quin aliquid etiam de iure nostro cedamus, et licet in nouissimo scripto nostro petijmus nobis restitui, quicquid ipse filius Regis Joannis extra Transsiluaniam possidet, tamen non fuit nobis in animo tali petitioni pertinacius inhaerere, sed tuendae auctoritatis et estimationis nostrae gratia difficiliores grauiioresque conditiones proponendas duximus, ut faciliores aequioresque obtineremus, quicquid autem deuotioni vestrae et alijs in hac parte videbitur, id deuotio vestra ad nos primo quoque tempore perscribi curet, factura in eo bene gratam et expressam voluntatem nostram, caesarea regiaque benignitate nostra recognoscendam. Datum Viennae die 25. Julij 1563.

(Eredeti fogalmazvány a bécsi cs. titkos levéltárban.)

KAZINCZY FERENCZ EREDETI LEVELEIBŐL.

(1786—1831.)

Közlő: K. Papp Miklós.

Az alább következő levelekben egész kincshalmazt nyujtok ismét az irodalom-történet barátainak.

Kazinczynak a két Wesselényi Miklós, Cserey Helena, Pataky Mózes s Döbrenteihez intézett leveleit veszi a t. olvasó, melyeket az eredeti kéziratok nyomán közlök.

A költemények között talán egy vagy kettőt ismerhet már az olvasó Kazinczynak összegyűjtött műveiből, de van közöttük egészen ismeretlen is, mely most kerül először sajtó alá. Ez érdekes leveleket Wesselényi Miklós és Béla báró urak szivessége folytán közlöm, kik azokat a zsigó levéltárból rendelkezésemre bocsáták.

A költeményekre tett megjegyzések a Kazinczy tollából folytak s mind ennél, mind a leveleknél megtartottam Kazinczy irmodorát.

*

*

I.

Cibinii 1786. 21. decembris.

Magyar kurirhoz.

Lovadra felültél, nyargalsz, s kiáltozol,
Mondván, mindenfelől sok ujságot hozol.

A ki engem egyszer megcsalt valamiben,
Kételkedem méltán annak beszédiben.
Ne várj hát ez uttal tőlem segítséget
Tudd meg, kettőzteti bennem a véttséget
De ha mint ígéred szódat úgy megállod,
Elhidd újra bennem, Barátod találod.

Magyar Musának.

Ezer hétszáz nyolcvanhét imé kezdődik
Magyar emlékezzél! egy száz ¹⁾ elvégződik
Nyolcvanhét hozá meg hazád békességét,
Leopold házára bizván örökségét. ²⁾
József! első József! oh kellemetes név!
Eperjesi özön ³⁾ ellen menedék rév.
József! magyaroknak igaz szeretője,
Ki e boldog száznak lettél elkezdője.
Ti is oh Szétséni ⁴⁾ Csáki s Eszterházi,
Erdődi, Draskovich, Zytzi s Illyésházi
S Battyán kedves nevek! együtt Pálfiakkal,
Fényesek sok vitéz s jó hazafiakkal,

¹⁾ Számlálván az 1687-dik esztendőben Posonban tartott nevezetes országgyűlésétől fogva.

²⁾ A szabad király választás Magyarországnak mennyi szomorú viszontagságokat okozott legyen, ezt minden, ki a haza dolgaiban jártas és közelebből a második Lajos király halálával történt meghasonlást és abból származott pusztulását hazánknak elgondolja, megítélheti. Az András király decretumának cikkelyének balmagyarázatja, az nagyra vágyódásnak vagy bosszút üzésnek indulatival nem bírónak mely nagy kifogások és sok szép régi magyar házaknak mely nagy romlásokra, sőt egész eltöröltésekre szolgált legyen, azt is a szomorú példák bizonyítják; midőn azért az irt esztendőben és gyűlésben a F. ostriai háznak a magyar birodalomban béhozott örökös successiója által, a szabad választásból következni szokott meghasonlásoknak utja bévágattatott és az irt 31 cikkelynek kitörölésével az abból többnyire származott pártalkodásoknak is nyaka szakasztatott, méltán mondathatik, hogy a magyar haza békességét (ha az azon esztendőben az hazából lett kinyomatását a törököknek elhallgatjuk is) az 1687-dik esztendő hozta meg.

³⁾ Van czélozás az eperjesi commissióra, mely a sok végben vitt vérontásért, nem ok nélkül nevezethetik özönnek. Ez a commissio a nevezett gyűlésben, az akkor koronázott királynak, az első Józsefnek kérelmére töröltetett el az magyar háznak nagy öröme.

⁴⁾ Van czélozás az akkori esztergomi érsekre Magyarország primására, és az gyakor említett gyűlésben költ articulásoknak bérekesztő végén előszámált és fuág nemzetekben még ma is virágzó akkori zászlós Urakra.

Kik hazánk kormányát akkor tartottátok,
S javát egyes szívvvel kimunkálódtátok,
Méltó, nevetekről a száznak végével
Magyar emlékezzék háláló szívével.

Magyar emlékezzél! egy száz elvégződik,
Nyolcvanhétben, s ime második kez-
dődik.

Félelem, reménség fogja el szívemet
Az epeszt, e viszont éleszi lelkemet;
Hideg, meleg, ég, föld, gyakor változása
Kedvetlen szeleknek rettentő zugása
Félek meg ne bontsa hazám alkotványát,
Óstól reám maradt szívemnek bálványát.
Félek törvényinknek ne hozza romlását
S azzal szabadságink végső leomlását.
Egész Európa ragyogó nagy fénye!
Oh Második József! szívünk reménye,
Oh második József! neved jelentése
Illy félelmem között szívem pihenése.
József! jelentő szó, nevedekést téssen,
Olyast, mely istentől eredetet véssen.
Második! hétszázban, nagy név úgy találok,
Népek boldogsága, ha rendre vizsgálom.
Második! Deákul szerencsést is tézsi;
Méltán hát bus elmém bizodalomát vézsi,
Hogy második százban, sem léssen romlása
Hazámnak, sőt inkább lessz gyarapodása.
Első százi nagyok kedves maradványi!
Nemzetemnek most is ékes ragyogványi!
Eleitek utját csak ti kövessétek
Az edgyező szívhez, húséget kössétek.
Mennyetek Józsefhez egyes értelemmel
Mint illik, hivekhez illő kérelemmel
Irtjátok le néki magyarok húségét,
Királyi székéhez vonzó szívességét;
Törvényeink miként földünk mivoltához
Szabattak s lakosink belső vonásához.
Magyar hazájához miként vonattassék
S annak szerelmétől mikre indittassék.
Belső mineműség, mely a nemzeteket
Választja egymástól s birja elméjeket.
Mi legyen magyarban, s ezek mind ekképen
Törvényinkkel miként egyezzenek éppen?
A királyi széknek mely nagy erőssége
Lett legyen magyarnak ez mineműségé;
Törvény változása, ezt miként ronthatná?
Romlás gyengülését miként okozhatná?
Törvényeink miként a király hasznára
Szolgáljanak és ez hiv nemzet javára?

Mindezt ha ti néki hiven feladjátok,
Egyes szívvél, szájjal rendre megmondjátok;
Mint hogy ő bölcs, s igaz, népét is szereti,
Hasznos tanácsokat hiszem! meg nem veti.
Nemes magyar nemzet egy szívvél lélekkel
Kérésteget ti is felemelt kezekkel
Istenhez nyujtsátok édes hazátokért
S aztat igazgató József királytokért,
Keresztényi módon egymást szenvedjétek,
Nemcsak, hanem szívből ugyan szeres-
sétek,

Hogy az második száz szint' úgy boldog legyen
Nemzetünknek és azt né érje a szegény.
József! én még midőn, bölcsőben fekünnél
Dajkáid ölében szemem elő tűnnél⁵⁾
Könyvező szemekkel a nagy Istent kértem
Tégyen téged nagygyá, im azt meg is értem;
Az égre emelem reszkető kezemet
S buzgó indulattal kérem istenemet,
Napjaidhoz adjon sok boldog napokat,
Országidhoz tolgyon több több országokat,
Nemzetem előtted nyerjen kedvességet,
Megtartván mindenkor, hozzád a hűséget.
Hogy hiv magyaridnak teljes boldogsága
Alattad lehessen kívánt vigassága.

II.

Méltóságos báró, kamarás ur,
nagy tiszteletű uram!

Decemberben fogott lenni, hogy a Méltóságos urat kérni bátorkodtam volt, hogy egy ő Excell. Gubern. Consil. báró Bruckenthál urnak szálló levelemet, melyre a bárónak egész titulusát, én magyarországi magyar, felrakni nem tudtam, általadni méltóztassék; s ezen levelemet a Méltóságos báróhoz Kolozsvárra utasítottam. Nem vévén azolta semmi választ, semmi hirt, az a tartalék környékezett meg, hogy levelem eltévedett. Méltóztassék a Méltóságos ur tünődésimet megnyugtanni, s akár nekem ide Érsemjénbe küldendő levele, akar Halmágyi László ur által tudtomra adni, ha levelemet vette e? — Örvendezvén, hogy az ifju báró a himlőn szerencsésen ált' esett, s a Méltóságos ur örömei s a jók reménye el nem

enyészett, magamat igen becses emlékezetibe ajánlom, s maradok hiv tisztelettel

A Méltóságos urnak

Ér-Semjén, Biharban, Febr. 20 d. 1802.

alázatos szolgája
KAZINCZY FERENCZ

Külczim: a Monsieur Monsieur Nicolas Baron de Wesselényi, Chambellain Royale
a Sibó.

III.

Nagy méltóságú báró kamarás ur, különös tiszteletű s bizodalmu uram!

Themistoclest, hazája megszabadítóját s boldogítóját, háládatlan polgártársai számkivetésbe küldötték. Dühök a Szalamisi vezér ellen ezen kegyetlenség által meg nem enyhült; addig üldözték, hogy annak a negédes királynak udvarában kéntelenített menedéket keresni, a kit egy nyomorult ladikban üzött vala el a Piréus elől, hol ez hajójival a tengert egészen elfedte volt. Még itt sem menekedhetett meg gyalázatos ellenségeinek incselkedéseitől; ezek követet küldöttek Xerxeshez, hogy ötet nékiek adná ki, s Xerxes elég nemességgel birt elfelejteni Themistoclesnek, hogy az borította el az ő nevét gyalázzal, s kegyelmébe fogadta, de — azt kívánta tőle háládatosságul, hogy álljon bosszút érte és magáért hazáján. A görög hajthatatlan volt, s hogy nyugtot legyen, megitta a halál italát.

Ez az a történet, a melyet én munkáimnak 4-dik kötetében kiadni szándékozom. A munka előtt a Méltóságos báró képe fog állani, s az egész dedicatiót ezen kevés sorok teszik:

Hadadi

Báró Wesselényi Miklós

Cs. K. Kamarás Urnak,

Az Erdélyi Játékszin Igazgatójának
s nagylelkű felsegállójének,
a Palatinus Wesselényi Ferencz
rokon maradékának.

✱

— — — firmare animum constantibus exemplis.
TACITUS.

✱

⁵⁾ 1741-ben a posoni országgyűléskor.

A Tacitusból vett motto azon cikkelyből vagon véve, a hol a nagy Thraseas Paetus megölettetése adatik elő. — Egy fiatal tiszt ennek a római lelkü embernek meghozza az imperator parancsolatját, hogy haljon meg. Paetus megszölli a tisztcskét, s ezt mondja neki: Fiatal ember, oly időben élsz, a hol hasznos lesz néked

erőt adnilelkednek, a tántoríthatatlanság példájának nézése által.

Reményem, a Méltóságos báró tiszteletemnek ezen jelentését elfogadni méltóztatik és engemet teljes lelkemben ismér. — Munkáimnak első kötete előtt galliciai gubernator Ürményi József Excell. képe fog állani ezen mottóval: — — — honoresque ita gessit, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati videretur. Justin. — A 2-dik kötet előtt a Báróczy Sándoré, a 3-dik előtt a B. Vay Miklóse, a 4-dik előtt a báró Prónay László excellentiájáé. — Minden darab előtt tehát egy ponktirozott munkáju kép fog állani, ezen felyül minden darabban 2 vagy 3 réztábla és 3 vagy 4 vignett leszen. — A munka kiadása mintegy 6 ezer frtba kerül, és ha az a nagylelkü Wesselényi, a ki minden jó igyekezetet örömet segél és minden nyomoruságot örömetenyhit, ezen egy kötetnek kinyomtatását magára vállalja — (az 500 frtba kerül) — segedelmét nemcsak háládatos tisztelettel, de kevélykedve is veszem. A munka már keresztül esett a censurán; nincs egyéb hátra, hanem hogy a nyomtató munkába végye, mely meglesz, mihelyt ily témérdek summáju pénz néki lefizettetik. — A Wagner által festett képet a pénzzel együtt méltóztassék Dr. Pataki urnak, a patikárius Mauksch ur vejének oly rendeléssel általadni, hogy küldje Kassai kereskedő Fried Sámuel ur kezéhez. Ez a Fried ur Dr. Pataki urnak sógora, nekem igen becses barátom, s töle venni fogom minden bizonnyal. — A Wagner képe azonnal megy a metsző kezéhez, s onnan vissza Sibóra a maga épségében. — Pataki urnak nem szükség tudni mi és miért küldettetik, ha ugy látja jónak a Méltóságos báró.

Az én életemnek új ösvénye nyilik. — Noyember 11-dikén eskettetem özve gróf

Török Lajos urnak Sophie nevezetű leányával, s egyike vagyok a legboldogabb férjeknek, a kikre az Istennek szent napja valaha fénylett. A gondviselés énbennem ujra megdicsőítette magát, s sokkal tartozván, sokat adott egy mind belsője mind külsője miatt szeretetre igen is méltó leányban, a ki nekem a miatt, hogy leánya Török Lajosnak, még szeretetreméltóbb, mert ez az a nagy ember, a kit én 21 esztendő olta a legszen- tebb tisztelettel tiszteltem és szerettem.

Lehetetlen, hogy Külső-Szolnokvármegyei perceptor Kóvér Gábor ur által küldött ajándékomat (két réztáblát) ne vette volna a Méltóságos báró, mely annyival kedvesebb lehetett, mivel tölem jött, és mivel azt talán nem ismerte ezeknek látása előtt. Jucunda recordatio malorum praeteritorum, azt mondja Cicero, és azt mondja a keresztyéni tanítás is.

Éltesse Isten a Méltóságos bárót sok esztendőkre tökéletes épségben. Maradok hivy tisztelettel

Méltóságos báró kamarás ur
Nagysádnak

Kázmér, Zemplényben, Decemb. 15-d. 1804.

alázatos szolgálja
KAZINCZY FERENCZ.

Külczim: A Monsieur Monsieur Niclas Baron de Wesselényi, Chambellan de Sa Majesté Imperiale Royale Apostolique

a
Sibó
en Transylvanie.

IV.

Nagy Méltóságú báró kamarás ur,
igaz tiszteletű s bizodalmu uram!

Halmágyi László ur akkor tájban szállott vala meg nálunk, midőn nekem ezt a 300 frtos vemhes kanczát Piskoltról Rhédey Ferencz öcsémtől elhozták. Szó lévén meghágtatása felől, Halmágyi ur nekem azt a gondolatot sugallá, hogy küldeném Sibóra; a Méltóságos báró vele is közli azt a kegyességet, hogy kanczáit csikókra juttatja; s ismervén erántam való hajlandóságát, bizodalmat nyujta, hogy az tölem sem fog meg-

tagadtatni. — A tanácsot Halmágyi urnak köszönöm, megvallom, nála nélkül nem juttottam volna ezen gondolatra: de bizodalmat bennem gerjeszteni nem vala szükség. Ismerem én a Méltóságos báró nemes lelkét még azon Epochám előtől fogva, melyben a gondviselésnek velem az élet legszebb örömeit és legkeserűbb kinjait megesmertetni tetszett volna; s miolta szabadon élek ismét, nem nyughatván addig, míg magamat tisztelt személyéhez nem kapcsolom, nem akarnám magamat bizatlankodás által becsülésére s szeretetére érdemtelenné tenni. — Imhol van a lovam, Méltóságos ur! Cselekedje, nemcsak úgy mint nemzetünknek egy fő tekintetű s birtoku tagja, hanem úgy is mint tudományos mester a lovászságban s lótarásban, hogy ez a szép testü de nem szép fejü kanczám jövődre oly csikót elljen, a mely megfeleljen reményemnek, és megmutassa, hogy nem tettem rossz calculust, midőn megvásárlottam.

A legény, a ki a lovat viszi, méltó a Méltóságos báró leereszkedésére. Nékem inasom és barátom. Nyolcz esztendeig szenvedett, s én ismertem ott is.

Megparancsoltam, hogy ha a kancza elmulasztotta volna a hágatást, cselekedje azt a mit a Méltóságos báró eránta parancsolni fog; az az hagyja ott, ha úgy fogja a Méltóságos báró parancsolni. Irásomnak kiadások eránt egynehány hónap előtt valamely jelentést és kérést tettem vala a Méltóságos

bárónak. A negyedik kötetet, melyhez a képet várom, imhol általyujtom. Olvastassa fel a Méltóságos báró, s ismérje méltónak nevéhez, melyet elibe függesztettem, mert benne szent hazafüség virtus tanítatik. De olvastassa fel a Méltóságos báró Titust is. Ezt Budán azon szerencsésebb három hónap alatt dolgoztam, a melyben 2387 napi fogságom alatt megengedett tintával élnem. Ide rekesztem a levelet, melylyel a manuscriptumot Gener. Barkónak megküldöttem, kinek hire nélkül kezekbe nem adhattam a játszóknak.

Még egy valamim van, a mit óhajtok közleni, de most nincs kezemnél. Négy esztendő oltá mindig vágyok Sibót látni. Most mennék, de építék, s Kázmérban hagyott feleségemet, ki augusztusban atyává tesz, kell meglátnom.

Még két könyvet adtam inasom kezébe. Azok Méltóságos Cserey Farkas urnak szólnak. Méltóztassék számára megtartani.

Maradok a leghivebb tisztelettel

a Méltóságos bárónak

Er Semlyén, Biharban, 27. May. 1805.

alázatos szolgálja
KAZINCZY FERENCZ.

Külczim: A Monsieur Monsieur Niclas Baron Wesselényi de Hadad Chambellan Imperiale Royale.

a
Sibó.

EGY UTI NAPLO.

(1815—1817.)

Közli: K. Papp Miklós.

1815.

November.

(Folytatás)

Itt más nap u. m.

2-a Megjártam a feredőket; mellyekbe

gradicsokon mennek be, némellyikben kő, némellyikben pedig fagradicsok vannak és az ülő és feredő helyek is vagy kő vagy fából vagynak. A kőben 1. f. 30 xr. a másikkban pedig 1 f. a feredés. Itt megferedtem és osztán felmentem a hegyre is, mellynek alatta fekszik B a d e n. Mindenütt gradicsok vagynak fel a kápolnáig. Innen lejövén megjártam az ide való házát is a császárnak. Ez a Baden egy igen szép kis város és többnyire 2 kontignatiós házak vagy-

nak benne. Voltam szállva ezen városban az arany hattyunál. Innen csakhamar elmentem Feplan és Hodembrun falukon keresztül

Schenauba, mely Báró Braunnak a jószágá. Itt legelsőbben is láttam a gyapot fábrikat, mely egy 4 emeletű épület és dolgoznak a 4 emeletben 600 emberek. Ezután láttam a

Schiffs-Haust, mely egészen halakkal, rákokkal és más vízi állatokkal van kifestve. Ebben állanak a halászati gyönyörűséghez tartozó zászlók és apró ágyuk, melyekkel a báró magát mulatja mind nappal, mind pedig estve holdvilággal és ekkor az apró hajók árboczfaira lámpások vagynak felaggatva. Továbbá láttam a viaszból készült kádárt, a ki, ha közel áll hozzá az ember, felbuvik egy nagy hordóból és egy korbáccsal rávág. — Láttam ugyenezen kertben a

Diogenes hordóját is, melybe ő igen természetesen ki van csinálva állva viaszból egy rongyos kék köpenyegben. Kezében egy üveglámpást tart, mellynek üvegére e van írva: Ich suche Menschen. Midőn pedig a kertész az ajtó mellett egy drótot megránt, ekkor fordul egyet a lámpás üvege és ez jó elő: Ich habe sie gefunden.

Végezetre láttam azt, a mi ebben a szép és mindenfelé szép alékkal és vizeséssel gyönyörködtető kertben legnevezetesebb, t. i. a

Tempel der Nacht, e vagyon egy viz mellett, egészen ruina formájú, de a melyet studio építettek ugy. A mint bémentem, legelsőbben is láttam az első vizesést a kőfalból jönni ki és elragadó gyönyörűséggel bír, benn mind tekervényes utakon vezetik az embert fáklya mellett, a hol külömb külömbféle inscriptiók vagynak fekete táblákon rézbetűkkel az oldalára felaggatva. A legelső inscriptio ez: Dunkel wie der Pfad des Lebens.

Egy más csendes mélység és setétségben ismét ez: Ruhe am Abend.

Egy más helyen, hol a feredő van ebben a templomban, melybe grádicsokon mennek le. Oldalán ez van: Hinauf, Hinauf steigen und fallen, das ist der Menschen Schicksal. Midőn mindezeket láttam volna, elvezettek egy tágasabb helyre, a hol a nél-

kül, hogy szólott volna a vezető, egyszerre eloltja a fáklyát és véghetetlen setétségben maradok, s csak a nagy zugást hallom. Hát egyszer iszonyu nagy láрма és dörömbözés közt kétfelé nyilik egy nagy vasajtó, melylyel szembe láttam jönni az éjszaka isten asszonyát egy theatrumon két kerekű szekérral, két fekete szárnyas lovakkal, balkezében egy lámpást, jobban pedig egy korbácsot tart. Ez a templom belől egészen kerek, a padimentuma márványkőből van, valamint az oldalai is mind fejr márvány oszlopok. Fenn a boltajtás igen természetesen ábrázolja az eget. Itt a hold világít és a csillagok fénylenek. Itt a holdnak változásait is láttam u. m. mikor fél és mikor tölt. Ezen holdvilág olyan természetes mint a valóságos. A nap a maga fényességében mindezek után feljő. Mindenfelől látja és hallja az ember a vizeséseket. Ezeket megnézvén estvére visszajöttem Bécsbe.

3. Láttam az Augustinusok templomában a fegyverekből épített Castrum Dolorist, mely a hadban elesett vitézek emlékeztetére szokott minden esztendőben November 1-ső napjától fogva 5-kéig tartatni.

4. Kezdettem a bécsi universitásban a Báró Jaquin Chemiae Professor tanítását hallgatni délelőtt 11-től 12-ig minden nap. Ugyanekkor délután megjártam a kapuczinusok templomában a császári kriptát; mely a November két első hetiben minden esztendőben nyitva szokott tartatni minden Lelkek napjától fogva. Az egész kripa III. rekesztékre van osztva. Az

I-ső rekesztékben legpompásabb a Mária Therésia és I-ső Ferencz nagy bronzból való koporsójok, mellyben ők külön külön koporsókban ketten fekszenek.

Mind a kettőnek képe egész talpig metallumokból elegyítve a koporsó felett ülnek és hátok megett egy genius fennállva jobb kezében az ő fejek felett borostyánkoszorut tart. Láboknál van jobb felől II-ik Leopold, bal felől pedig II. József császár réz koporsóban, igen simpliciter mind a kettő.

Ugyanezen rekesztékben vannak balfelől ezen két császároknak feleségeik, sok más koporsókkal együtt. A

II-ik rekesztékben van balfelől VI-ik

Károly, jobbfelől a felesége Ersébet. I-ső József. I-ső Leopold és Mátyás király. A

III-ik rekesztékben vannak ezek: u. m. Eleonora von Naumburg és Ferencz császár már most 3 feleségei. Mindössze a III. rekesztékben 83 koporsók vannak.

5. Kimentem szép időben a Schönbrennba, a hol megjártam a kastélynak minden szobáit, mellyek igen gyönyörűséges festékekkel vannak kikészítve. A botanicus kertet is megjártam, melly a kertnek baloldalában esik. A kastély alatt kell bémenni a kertbe és a kastélylál éppen szembe van egy dombon a Gloriette, gyönyörűséges épület, mellynek tetején szép sétáló hely nagyon és a mellyre csigával huzzák fel az embert, ha tetszik. Ez az inscriptio van rajta:

Josepho II. Augusto
et

Maria Theresia Augusta
Imperantibus Erecta
MDCCLXXV.

Ez alatt van a halastó is. Továbbá megjártam a vadaskertetet is, mellynek egyik szobájában láttam egy nagy elefántot, továbbá minden házakat rendre nézegetvén medvéket, szarvasokat, farkasokat, dámvadakat, tevéket, kastort, majmot és strucz madarakat is láttam. Voltam a Kleine Glorietben is. Mindenekfelett láttam a hires francia császárnét Maria Ludovicat a kis Napoleonnal a fiával és Gróf Diehrichsteinnével sétálni itt az alék közt.

6-a Voltam az universitás sálájában, a hol már a templomban Veni Sancte-t tartván professor és medicinae doctor Harman Ur De operatione mentis humanae igen szép dissertatiot tartott. Ugyanez nap kimentem délután a Károly templomába, melly a Wieden felé van. Gyönyörűséges két magos oszlop van a frontispiciumán és közte ez az inscriptio:

Vota mea reddam in conspectu
timentium Deum. Sp. XX.

7-a Voltam a császári naturalien Cabinetben, melly a József piaczon van. A hol mindenféle állatokat lehet kitöltve látni u. m. elefántot, tengeri fókát, rhinoceroszt, hattyut és pelicant is s. a. t.

8-a Megjártam a Csehország és austriai cancellaria házat, melly egy roppant 4 emeletű ház.

9. A herczeg Schwarzenberg házait a Wolzeilon. Ugyanekkor láttam a Sz. István templomában a IV. Fridrich császár és Eugenius H. sirjokat.

10-a Jártam voltam professor Marton Urral a Praterben és Augartenben.

11-a A bolondok házat megjártam, melly van az Alster vorstadtban. Ez egy 4 emeletű kerek épület és van az kaszárna és ispotály háta megett.

12. Voltam a Theresianumban, melly nagyon a Wiedenben a Favoriten Strasseban Nro 102. egy nagy 4 emeletű ház, mellynek 3 kapuja és 4 nagy udvara nagyon, a közepső kapun ez az inscriptio van:

Institutioni Nobis Juventutis.
D. M. Theresia primum condidit
MD.CCXLVI.

Imp. Caesar. Franciscus II. August.
Restituit MDCCXCVH.

Ugyanez nap voltam e mellett a 101 numerus alatt való épületben a süket-némák institutumában, melly 2 emeletű ház, és minden szombatn belé lehet menni. Bámulásra méltó, mennyire vitte ezen szerencsétlen gyermekeket az ő professorok a mathesisben csupa mutogatás által; mindent le tudnak írni. — Vagynak mindössze fiuk és leányok 52. Vagynak köztök orosz és prussusok is.

13. Megjártam az artilleristák cazmáját is, melly nagyon a Wiedenben Nro 86.

14. Voltam a Ferencz császár privat bibliothecájában, melly a Naturalien Cabinet 3-ik emeletjében van és az ő képével ékeskedik. Az ebben lévő könyvek mind a naturalis historiára tartoznak és itt lévő Naturalien Cabinetben megtalálható állatokról tanítanak. Ez a József Platzon van.

15. Kisétáltam a Land-Strassera és megnézegettem az invalidusok 4 contignatio épületét.

16. Voltam am Hof a városi fegyveres házban. Itt minden századbeli fegyvereket, török zászlót, mellyet had idején mint Mahumed zászlóját ki szoktak függeszteni a törökök és egy francia sasos zászlót is láttam. Ugyan Kara Mustaphanak tulajdon fejt,

a ki nagy vezér volt és commandirozta a török tábornok az utolsó bécsi győzelemkor 1558-ban, és az azutáni esztendőben a fényes porta parancsolatjára Belgradba megsinórozott és onnan ide hozatott a feje. Láttam itt a Laudon kalapját és övit is. Ezen házban vannak Ferencz császárnak, Károly herczegnek és báró Laudonnak monumentomaik is. A fegyveres ház inscriptiója ez:

Imperante

Carolo VI.

Instauravit S. P. Q. V.

17. Megjártam a császári udvarnak minden szobáit. A császári nappali és háló szobák igen szépek. Láttam itt a Mária Theresia tulajdon ágát is, mellyben megholt, igen pompás és mind arannyal van kivarrva, és ez thronus formájú.

18. Voltam a császári fegyveres házban, melly van a Hohe Bruckén; igen szép és mindenféle fegyvereket lehet benne látni. Inscriptiója nincs. Udvara roppant nagy és ágyukkal van megrakva.

19. Voltam a porcellán fábrikában, a hol láttam a török császár számára készített gyönyörű servitet.

20. Voltam a Müntz-Hausba, a hol iszonyu sok aranyat láttam darabban.

21. Jártam az Albert herczeg házaiban, melly nékem inkább tetszik a császárnél. Fekvése gyönyörű a Glaci felé.

22. Megjártam a Rosomowski herczeg házát a Landsstrassén; ez is gyönyörű épület, és a Duna éppen a kertje végénél foly el, itt hid is van a Praterbe által.

23. Voltam egy auction és megvettem a Wieland fordítása szerint a Lucianus dialogusait 12 for.

24. Ugyancsak ezen a Kärthner Strasseban lévő auction megvettem a Dugonits Argonautását 1 f. 30.

25. Visitában voltam professor Márton József Urnál, a Hafner-Steigon Nro 754.

26. Ujságíró Pánczél Dániel és Décsi Sámuel uraknál.

27. Szentgyörgyi Imrénél voltam az erdélyi cancellárián a Vodere Schenken Strasseban Nro 75.

28. Voltam S. setnél.

29. Megkerültem a várost a bástájon.

30. Láttam Feldmarschal Kleinnak pompás temetését a Wiedenen, a hol egész batalionok löttek.

December.

1. Voltam a burgi theatrumban, a hol játszódták Phedrat, itt láttam a hies és már rég pensionatus Langet, a ki Theseust, az athenei királyt játszotta. Felségesebb játékost soha életemben nem láttam ezen öreg embernél.

2. Láttam legelőször a Kron Princet, Ferdinandot, a ki Albert herczeg, gróf Gyulai Ignác és Splényi generalisokkal együtt, az ide akkor megérkezett palatinalis 18 divisiokból álló huszárokat.

3. Voltam a Leopold Stadti theatrumban, a hol játszódták Das Narrenhaus. Ez igazán megfelelt a nevének.

4. Erősen fájt a fogam.

5. Láttam a veres csákos regementet paradedban a Glacin.

6. Ujjon láttam 3 regementeket u. m. a Cuirossier, Johan Dragoner, és egy Ulanus regementet paradén jó kemény hidegben a Glacin, mellyeket mustráltak a Kron Prinz, herczeg Schwarzenberg és Antal a császár testvére. Ugyanitt láttam legelőbb a császár 2-ik fiát Ferenczet is szekérben a tanítójával Görög ural.

7. Láttam herczeg Schwarzenberget nagy pompával bérjönni a Burgba.

8. Voltam a Josephina Academiában a Rosau mellett a Wäringger-Strassen. Itt láttam a Wachspraeparaturt, mellynek párja Európában nincs. Az épület 3 contignatios. Inscriptiója ez: *)

9. Láttam egy gyönyörűséges ifju strásamestert a Glacin agyonlövettetni.

10. Voltam ebéden a Gardában Balási Sándornál.

11. Láttam az Albert herczeg regementjét bérkezni.

12. A székely huszárokat mustráltatni láttam a Kron Printz és Gyulai által.

13. Voltam Malom Sigmondnál a Josephstadtban Nro 8.

14. Egész nap ki nem mentem jó meleg házamból.

*) A felirat hiányzik.

15. A Duna mellett nézegettem a csákyzó németeket.

16. Járn voltam Szentgyörgyivel a Praterben.

17. Megjött a recommendatiom Erdélyből, mely után váraoztam sokáig.

18. Voltam Augustinovics urnál.

18. Vettem a Principis Morales, két darabban 1 f. a Kärthner Strasseban.

20. Ujfalvi Sándornál voltam a Wolzeilon, a kinek beszéde nékem igen unmoralischnak tetszett. Nro 828 lakott.

21. Egy debreczeni deáknál voltam a Leopoldstadtban csak azért, hogy megpróbáljam igaz-e az, hogy ók nagyon durvák? A nevét tudom, de azért nem jegyzem fel, hogy elfelejthessem. Wieland azt mondja a Herrenhuterekről, hogy ha egyet láttál közülök, mind láttad, én is azt mondom erről, csak hogy más értelemben. NB. Ez senior volt.

22. Találkoztam a Glacin egy legkedvesebb barátommal Erdélyi Istvánnal, a ki zászlótartó az Eszterházi-regementjében.

23. Erdélyi nálam volt és vele osztán estve elmentem sétálni a G.-re.

24. Künn voltam Erdélyinél a József-Stadtban Nro 5.

25. Ugymint karácson 1-ső napján communicaltam a bécsi ref. templomban az Kleinmantól. Ugyanekkor láttam itt communicálni a Károly herczeg feleségét Henriette Nassaui Weilburgi herczegasszonyt, a ki igen ifju és Véér Ágneshez nagyon hasonló.

26. Mint karácson 2-od napján hallottam elbucsuzni Kleimant a bécsi ref. második papot, a ki Pestre ment. Ez igazán pap.

27. Sétálni voltam az Augartenben.

28. Elbucsuztam Erdélyitől, a ki a regementje után ment Pestre, a Kohlmarkon.

29. Roszul voltam egész nap.

30. Még rosszabbul, ugy hogy feküdtem is.

31. Jobban lettem, de került 6 forintomba.

1816.

Januarius.

1. Irtam Szabó Ádámnak és Lugosinak.

2. Nagy főfájásom volt egész nap.

3. Daniel napját celebráltuk Pántzél urnál.

4. Megvettem a Schiller munkáit egy antiquariustól 18 darabban 40 Rf.

5. Járn voltam az Augartenben Körsöivel.

6. Ujra megjártam a Landstrassen az artilleristák roppant ...rat és 3 emeletü épületeket, a hol láttam az udvaron földből kicsinálva a komáromi várat, melyet 1814-ben az artilleristák készítettek és a szövetséges fejedelmek előtt oppugnálták is.

7. Megjártam ugyancsak a Landstrassen a herczeg Rosomowzki házait és kertjét is ujra. A congressus alatt midőn ez a herczeg a szövetséges fejedelmeknek adott volt bált, meggyult ez az udvar, de már felépült.

8. Megvettem Rathnál a Cicero leveleit a Wieland fordítása szerint IX. tomusban 15. Rfor.

Ugyanekkor a Plinius leveleit is V. tomusban 6 f.

9. Irtam a bárónénak pénzért.

10. Bémet a cancelliaráról az ajánlatásom a cabinétba.

11. Fenn voltam a Sz. István tornyában, mellyről az egész Bécs fekvését, ennek minden vidékeit, nevezetesen Aspernt lehet látni. Tiszta időben Magyarországra is.

12. Járn Gebauerrel voltam a Tábor-Brücke felé.

13. Szentgyörgyi ur nálam volt.

14. Kolosvári István, pataki volt senior kérésére ujra elmentem a császár szobáit megnézni.

15. Egész nap ide haza olvasgattam, minthogy nagyon hideg és roszt idő volt.

16. Pariter.

17. Horváth Károlyról szép megjegyzésemet tettem a Grabenen estve 10 órakor, mikor a wiedenit theatrumról jöttem, a hol ekkor az Orléányi szüzet játszották.

18. A Josephstadti theatrumba mentem, a hol Themistoclest játszották.

19. Schnelle Cathrinaban voltam.

(Folytatása következik.)